

مجازات های جایگزین حبس
در قانون مجازات اسلامی

د. مهدی رضا اکبری
هادی ساجانی نژاد

www.ketab.ir

سرشناسه : اکبری، حمیدرضا/۱۳۶۲

عنوان و نام پدیدآور : مجازات‌های جایگزین حبس در قانون مجازات اسلامی، نویسندگان: حمیدرضا اکبری، هادی سلطانی‌نژاد

مشخصات نشر : تهران: فانوس دنیا، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری : ۱۶۴ ص. ۱۴/۵×۲۱/۵ س. م.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۹۷-۶۹-۷

موضوع : مجازات‌های جایگزین زندان

رده بندی دیویی : ۳۶۴/۶۸

شماره کتابشناسی ملی : ۶۰۹۹۲۹۴

www.fanoosdonya.ir
Fanoos.donya@yahoo.com

مجازات‌های جایگزین حبس در قانون مجازات اسلامی

نویسندگان: حمیدرضا اکبری، هادی سلطانی‌نژاد

انتشارات: فانوس دنیا

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۹۷-۶۹-۷

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۵۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۹	بخش اول: کلیات
۹	فصل اول: مبانی و مفاهیم
۱۹	فصل دوم: اهداف مجازات‌های جایگزین
۳۹	فصل سوم: توان گرایش به جایگزین‌های حبس و جایگاه و محدوده آن
۷۱	بخش دوم: جایگزین‌های سنتی مجازات‌های حبس
۷۱	فصل اول: آزادی مشروط
۸۵	فصل دوم: تعیین اجرای مجازات و چگونگی اجرای مجازات نقدی
۱۰۵	بخش سوم: جایگزین‌های جدید مجازات حبس
۱۰۵	فصل اول: دوره مراقبت و نهان‌سازی
۱۲۳	فصل دوم: مجازات جزای نقدی و پرومیت از حقوق اجتماعی
۱۴۹	بخش سوم: ارزیابی مطالب
۱۵۷	فهرست منابع
۱۵۷	الف: کتاب‌ها
۱۶۰	ب: مقالات
۱۶۲	ج: پایان‌نامه و جزوه‌ها
۱۶۴	د: منابع اینترنتی

مقدمه

آزادی و دیعه‌ای است که با خلقت انسان در وجود او نهاده شده است. در نتیجه در رشد انسان‌ها و شکوفایی جوامع تأثیر عمده‌ای دارد اما استفاده بیجا از آن و افراط و تفریط در قلمرو آن می‌تواند مشکلات و ناهنجاری‌هایی را در پی داشته باشد. به همین جهت حدود و شرایط آن را قسیر کبفری هر کشور تعیین می‌نماید. با توجه به نقش آزادی در زندگی افراد ایجاد محدودیت یا صلب آن به عنوان ضمانت اجرای هنجارها و ارزش‌های مورد احترام جوامع از دیرباز به عنوان رایج‌ترین ابزار متبله با بزهکاران مورد توجه بوده است؛ زیرا سرافکنندگی و رنج حاصل از آن می‌تواند موجب ارعاب و بازدارندگی و جبران خطای انکبب را فراهم نماید.^۱

^۱ غفاری، محمدیاسر، تحلیل حبس‌زدایی به عنوان سیاست نوین جرم‌شناسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، تیر، ۱۳۸۳، ص ۱

جرم به عنوان یک پدیده طبیعی و دائمی اجتماعی در تمام جوامع و در هر زمان و مکانی اتفاق می افتد. دفاع از جامعه در قبال مجرمان از دیرباز مدنظر جوامع و دولت ها بوده است و در این مسیر اقدامات فراوانی صورت گرفته است. گاه بی رحمانه ترین و شدیدترین شکنجه و مجازات ها را در مورد مجرمین اجرا نمودند. در این مفهوم ابتدایی دفاع از هیئت اجتماع تنها از طریق توسل به خشونت و اعمال مجازات های شدید مورد توجه قرار می گرفته است. همپای تحولاتی که در مفهوم، دامنه، نوع و کیفیت جرم و بهکاری در سده های اخیر رخ داده است و دولت ها را با بحران های نوین که پیچیده و متفاوت از گذشته است رو به رو کرده، واکنش اجتماعی علیه جرم نیز به تناسب شاهد دگرگونی های وسیعی بوده است. در این میان زندان به مثابه مهم ترین شکل واکنش اجتماعی علیه جرم و فرد دستخوش دگرگونی هایی شده است. به گونه ای که اگر کسی مجازات زندان به عنوان مجازات اصلی بعد از کیفر اعدام مورد بردن جدی قرار گرفته است.^۱

یافتن مجازات های جایگزین حبس از جمله راهکارهای اساسی است که جوامع مختلف و دستگاه قضایی کشورمان در پیش

^۱ شجاعی، یگانه، سیروس، تحولات نظام های اجرای مجازات زندان (گزیده ای از پایان نامه های علمی قضا)، انتشارات جاودانه جلد دوم، چاپ دوم، ۱۳۸۸، ص. ۱۹۲.

گرفته‌اند. در جایگزین‌های مدرن، قانون‌گذار اقداماتی را در اختیار قاضی قرار می‌دهد تا با به‌کارگیری آن در خصوص بزهکار از این طریق بازسازی منش و شخصیت روانی زودتر صورت گیرد که در این زمینه علاوه بر پرونده جنایی، پرونده شخصیتی نیز باید در اختیار قاضی باشد تا با دیدگاهی علمی و جامع‌نگرانه جایگزینی مناسب اتخاذ گردد نه اینکه به‌صورت غیر کارشناسانه از هر نوع داده یا کیفر جایگزین استفاده گردد.^۱

حبس به عنوان کیفر در تاریخ تحولات حقوق کیفری (نیمه دوم قرن هجدهم تا هم‌اکنون به‌عنوان یک واقعیت گریزنایذیر وجود داشته است. هر چند در برخی ادوار مختلف تحولاتی در رویکرد فلسفه مجازات حبس پدید آمده است. ولی در سده بیستم علی‌الخصوص سالیان پس از جنگ جهانی دوم از یک‌سو، تحت تأثیر اقدامات جنبش دفاعی اجتماعی به تأکید بر رعایت و احترام به حقوق بشر و سازمان‌های بین‌المللی، و از طرفی با صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) و اسناد بین‌المللی همچون میثاق بین‌الملل حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶) تحت تأثیر سنجش در نوع نگاه مردم به مسائل انسانی پدید آمد. حق آزادی که پس از حق حیات اساسی‌ترین حق بشر محسوب می‌شود، جایگاه خود را پیدا کرد و بر همین مبنا چهارچوب روابط قوای حاکم بر

^۱ آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان با مجازات‌های بنیامین، نشر گرایش، تهران، ۱۳۸۲، ص ۵

شهروندان بازتعریف شد. حقوق شهروندی افزایش یافت و این مسأله موجب فزونی تکالیف حکمرانان شد.

مردم به دنبال دولت‌های پاسخ‌گو بودند، انتظار داشتند که حاکمان حقوق اولیه تک‌تک شهروندان از جمله حق حیات و حق آزادی آنان را به صورت تمام و کمال چه در برابر مردمان متجاوز و چه در برابر کارگزاران حکومت حفظ حراست کنند. محور قرار گرفتن حقوق اساسی شهروندان به‌ویژه آزادی، سلب آزادی، از آزاد، عنوان یک استثناء کاملاً محدود مطرح کرد و گستردگی استفاده از حبس بازداشت موقت را زیر سؤال برد و سلب آزادی تنها برای موارد مهم و خطرناک مجاز شمرده شد. از این حیث به لحاظ نظری، مشروعیت کاربرد حبس در شکل جاری آن دچار تردید شد و کمتر کسی می‌پذیرفت که از تمام مجرمان باید سلب آزادی شود.

از سوی دیگر، یک مطالعه سنجشی باید آمد که به بررسی کارنامه دستگاه عدالت کیفری می‌پرداخت که یکی از محورهای عمده مطالعه چنین دیدگاهی بررسی برآورد انحرافات و نواقص اجتماعی علیه بزه بود. این مطالب و آمارها نشان داد که حبس چه با فلسفه بازدارندگی و چه با فلسفه اصلاح و درمان باشند با شکست علمی مواجه شده است. نه تنها ارتکاب جرم در جوامع با نظام کیفری حبس محور کاهش نیافته بود بلکه آمار تکرار جرم

برای مجازات زندان برشمردیم، رویکرد اخیر دستگاه قضایی نسبت به کیفر سلب آزادی و تحدید موارد آن، دو دلیل دیگر هم دارد:

۱ - شکست عملی برنامه اصلاح و درمان در زندان‌های ایران؛

۲ - نوع نگاه رئیس سابق قوه قضائیه، مرحوم آیت‌الله

شاهرودی، به مسأله زندان در فقه اسلام است.

ایشان در همایش مجازات‌های جایگزین حبس اشاره کردند که حبس در اسلام فقط در مواردی استثنایی استفاده می‌شود؛ بنابراین رویکرد نظام کیفری جمهوری اسلامی هم باید استفاده مجدد از این مجازات باشد.

کیفر حبس یکی از ضمانت اجراها در حقوق کیفری است که به لحاظ پیچیدگی مدیریتی آن از نظر تأثیر اصلاحی بر محکومین و پیشگیری از تکرار جرم، حداقل موفقیت‌آمیز نبوده و در نتیجه، سیاست حبس‌زدایی و تعیین جایگزین‌هایی برای آن به منظور کاهش جمعیت کیفری زندان و تقیید سزای ناهنجار ناشی از آن مورد توجه نظام‌های کیفری و سازمان‌های مرتبط، ستانه و سازمان ملل متحد قرار گرفته است.

جایگزین‌های مجازات حبس با «جایگزین‌های زندان کوتاه‌مدت» وارد نظام کیفری شد که برخی از آن‌ها به شکل جایگزین حبس دست قاضی را باز گذاشته تا به جای کیفر حبس به آن‌ها توسل جوید و برخی دیگر به شکل مستقل، یک